

Âşık Günay Yıldız'ın Hikâyeleriyle Yaralı Mahmut Hikâyesi'nin Motif Mukayesesi

Comparing Motifs of Minstrel Gunay Yıldız's Tales with Yaralı Mahmut Tale

Sibel KARADENİZ YAĞMUR*

Özet

Halk hikâyelerini incelemede önemli olan konulardan birisi motif araştırması ve bu motiflerin diğer halk hikâyelerindeki benzerleri ile karşılaştırılmasıdır. Bu çalışmada, daha önce tez çalışması yaptığımız günümüz âşıklarından Âşık Günay Yıldız'ın kaleme aldığı Çoban Mirzehan Hikâyesi (ÇMH), Avcı Mustafa ile Şahnizer Sultan Hikâyesi (AMSSH) ve Yetim Abdullah ile Selvinaz Sultan Hikâyesi (YASSH) ve Yaralı Mahmut Hikâyesinde (YMH) bulunan motif veya motif komplekslerinin mukayesesi yapılacaktır. Çoban Mirzehan Hikâyesi, AMSSH, YASSH ve YMH sırayla epizotlarına göre motifleri bulundu. ÇMH, AMSSH ve YASSH'de sırasıyla şu motifler tespit edildi: Çobanlık, avcılık, evlilik, evlenme âdetleri, âşık olma, ilk görüşte âşık olma, aşk hastalığı, zengin adamlar, sihir, rüya, bade içme, rüya âleminde aşk, yardımcı derviş, çocuklara ad verme, şans ve kaderin değişmesi, yardımcı kadın, yardımcı adam, hile yoluyla aldatma, dua, formalistik sayılar, duyguların şiirle ifade edilmesi, hak âşığı, baba ana ve oğul ve çeşitli kardeşlikler, hapsederek cezalandırma, pir, hızır, harami, gurbete gidiş, baştan geçeni anlatma, düğün, at motifi. Yaralı Mahmut Hikâyesinde kılık değiştirme, evlilik, âşık olma, rüya ve bade, rüyada aşk, derviş, yaşlı kadın ve adam, dua, baba ana ve oğul, formalistik sayılar, hapsedme, şiirle ifade, gurbete gitme ve baştan geçeni anlatma motifleri bulunmaktadır. Çoban Mirzehan Hikâyesi, AMSSH ve YASSH ile YMH'ni epizot ve motif olarak incelediğimiz bu çalışmada evlilik, âşık olma, rüya ve rüyada aşk, bade, yaşlı kadın ve adam, dua, şiirle anlatım, baba ana oğul, hapsedme, gurbete gitme, ad verme, hızır (pir), kılık değiştirme ve muamma motiflerine rastlamaktayız. Karşılaştırmaya çalıştığımız motiflerin birçoğunun hikâyelerde aynen veya çok küçük farklılıklarla tekrar edildiği görülür.

Anahtar Kelimeler: Motif, Çoban Mirzehan, Avcı Mustafa ile Şahnizer Sultan, Yetim Abdullah ile Selvinaz Sultan, Yaralı Mahmut

Abstract

One of the important points in the examination of folk tales is investigating motifs and comparing these motifs with other folk tales motifs. The aim of this study was to compare motifs in the tales by Gunay Yıldız to motifs in those by Yaralı Mahmut. The common motifs of Yıldız's tales were shepherds, hunting, marriage, marriage customs, falling in love, falling in love at first sight, love sickness, rich men, magic, dreams, drinking bade, loving in a dream world, deputy dervish, giving a name to child, change of luck and fate, assistant (old) woman, assistant (elderly) people, being fooled by fraud, deception by fraud, prayer, formalistic numbers, the expression of feelings with poetry, divine minstrels, father, mother and son and several fraternities, imprisoning (punishment), Pir, Hızır, thieves, going abroad to find love, explaining the things happened, the wedding ceremony and horse. The motifs of Yaralı Mahmut Hikayesi were disguise, wedding, love, bade drinking, love in the dream world, dervish, assistant (old) woman, assistant (elderly) people, pray, father mother and son, formalistic numbers, imprisoning, the expression of feelings through poetry, going abroad and returning to find the loved one and explaining the things happened. The common motifs of the four tales are wedding, love, love in the dream world, dream and bade, dervish, the expression of feelings with poetry, assistant (elderly) people, pray, father mother and son, giving name to a child, disguise, deception by fraud, Hızır, enigma. Many motifs were observed to be repeated in the same way or with very small differences in the tales.

Key Words: Motif, Çoban Mirzehan, Avcı Mustafa ile Şahnizer Sultan, Yetim Abdullah ile Selvinaz Sultan, Yaralı Mahmut

Giriş

Halk hikâyelerini incelemede önemli olan konulardan birisi de motif araştırması ve bu motiflerin diğer halk hikâyelerindeki benzerleri ile karşılaştırılmasıdır. Motif kavram üzerine değişik görüşler ve tarifler ileri sürülmüştür. Max Lüthi, motifi, hikâyet etmenin, itici ve sürükleyici güce sahip en küçük unsur olarak tanımlar. (Arda, 1970). Stith Thompson (6 ciltlik "Motif Index of Folk Literature" adlı eseri bulunmakta olup, Thompson'a göre motif, konu

* Dr., Gaziantep Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, sibelkaryag@hotmail.com

içerisinde devamlılık gösteren en küçük unsurdur. (Thompson, 1955). Rus halk edebiyatında tarihsel şiirlerin kurucusu Alexander Nikolayevich Veselovsky, motifi, “en basit anlatım birimi” bölünmeyen en küçük anlatım birimi olarak tanımlar ve bundan dolayı "insan gelişiminin erken evrelerinde mevcut olan maddi ve psikolojik şartların birliği" olarak ifade eder ve bir konunun bir motifler serisi olduğunu belirtir (Murphy, 2015). Rus formalistlerinden Boris Tomachevsky motifi farklı eserlerde tek tekrar karşımıza çıkan bölünmez parçalanmaz tematik üniteler olarak adlandırılır. Bu üniteleri ayrıca küçük parçalara ayırmağa çalışmak hiç te önemli değildir. Önemli olan, hikâyelerde, değişmez motiflerin mevcut oluşudur. Hikâye içerisinde kendi aralarında birleşmiş motifler, o hikâyeye tematik destek sağlar. (Tomachevsky, 1965)

Bu çalışmada, daha önce tez çalışması (Karadeniz Yağmur, 2016) yaptığımız günümüz âşıklarından Âşık Günay Yıldız'ın kaleme aldığı (Gökşen, 2012) Çoban Mirzehan Hikâyesi (ÇMH), Avcı Mustafa ile Şahnizer Sultan Hikâyesi (AMSSH) ve Yetim Abdullah ile Selvinaz Sultan Hikâyesi (YASSH) ve Yaralı Mahmut Hikâyesinde (YMH) bulunan motif veya motif komplekslerinin mukayesesini yapılacak hem de ÇMH, AMSSH ve YASSH'lerinin motiflerini halk edebiyatımıza daha fazla tanıtmak amaçlanmıştır.

Motif olarak karşılaştırmayı yaptığımız bu çalışmada ÇMH, AMSSH ve YASSH'lerini Âşık Günay Yıldız halk edebiyatımıza katmıştır. Bu hikâyeleri Cengiz Gökşen yayınlamıştır. (Gökşen, 2012). Yaralı Mahmut Hikâyesini Ensar Aslan detaylı bir şekilde incelemiştir. (Aslan, 1990).

İnceleme konusu ettiğimiz hikâyelerde genel olarak *kahramanların doğumları ve aileleri, âşık olmaları, seyahate çıkmaları, onları engelleyen kişi ve unsurlar, onlara yardım eden kişi ve varlıklar, sonuç ve konuşmalarla ilgili motifler* ele alınıp mukayese edildi.

Materyel Method: Günümüz Kars yöresi yaşayan âşıklarından Âşık Günay Yıldız'ın kaleme aldığı ÇMH, AMSSH ve YASSH hikayelerindeki motifler ve Yaralı Mahmut Hikayesindeki motifler, hikayelerin epizot sıralarına göre tespit edilerek ortak motifler ortaya konacaktır.

Hikayeler ve Motifleri

Çoban Mirzehan Hikâyesi

Epizot 1: Kahramanların Doğumları ve Aileleriyle İlgili Motifler

Çoban Mirzehan ile Eşi Nazlı'nın Aileleri ve Sosyal Durumları

Çobanlık (işler ve meslekler; cemiyet): Mirzehan'ın çobanlık yapması, Nazlı'nın bostana sebze ekmesi.

Evlilik: Nazlı ve Mirzehan'ın sevgi ve muhabbetle beraber olması.

Seyithan'ın Doğumu

Ağaç: Sakallı Pir Baba, “Yavrum hiç korkmana gerek yok, bu dağa Murat Dağı derler. Duası kabul olan kula Allah her şeyi verir.” Pir, Mirzehan'a “Dön arkana, bak. Ne var?” diye sorar. Arkasına döner ve dağ boyunca upuzun bir ağaç görür ve bu ağaca tutunarak aşağı iner.

Rüya (harikulade hadiseler) ve badelenme: Çoban Mirzehan bir rüya görür. Mirzehan rüyasında koyun güderken çok şiddetli yağmur yağmakta olup kuvvetli bir rüzgâr kendisini çok yüksek bir dağın tepesine atar. Çok korkunç, zindan gibi karanlık ve soğuk bir ortamda aksakallı nurani bir baba görünür.

Yardımcı derviş: Yardımcı derviş Sakallı pir babadır. Mirzehan'a “Yavrum hiç korkmana gerek yok, bu dağa Murat Dağı derler. Duası kabul olan kula Allah her şeyi verir.” der.

Evlilik motifinden hamile kalma ve doğum: Nazlı'nın hamile kalması ve doğurması.

Seyithan'ın Adının Konması

Harikulade hadise: Çoban Mirzehan kible tarafından gelen sesle oğluna Seyithan isminin verilmesini söyler.

Çocuklara ad verme: Mirzehan, ermişlerin mekânından gelen sesle oğluna Seyithan ismini koyar.

Seyithan'ın Kayboluşu

Şans ve kaderin değişmesi: Annesi Seyithan'ın babası ile koyun gütmeye gitmesine razı olmaz, endişelenir ve korktuğu başına gelir. Seyithan kaçırılır.

Tesadüfi karşılaşmalar ve yardımcıları: Tesadüfen karşılaştığı çoban arkadaşı kervanı söyleyerek Seyithan'ın bulunmasına yardımcı olur.

Epizot 2: Kahramanların Âşık Olmalarıyla İlgili Motifler

Seyithan'ın Gülüzar'a Âşık Olması ve Şiirle Annesine Söylemesi

Âşık olma (evlilik aşk motifi): Seyithan birlikte eğitim aldıkları tanınmış bir ailenin kızı medrese arkadaşı Gülüzar'a âşık olur. Her ikisi okul çıkışı kimsenin görmediği yerlerde gezip dolaşırlar.

İsteğin şiirle ifade edilmesi (tanıma imtihanı): Annesinin Seyithan'ın birisine âşık olup olmadığını öğrenmek için, Seyithan'a “Anlarım hani, bir sevda rüzgârı mı var yoksa sana da mı o rüzgârdan esti?” diye sorması ve bunun üzerine Seyithan'ın cevabı çalma bilme de sazı eline alıp bir dörtlükte, “Aklımı başımdan aldı bir güzel / Beni sevdasına saldı bir güzel.” diye belirtmesi.

Olağanüstü hadise (harikuladelik): Seyithan'ın çalma bilme de sazı göğsüne dayayıp arzusunu anasına sazla söylemesi.

Baba, ana ve oğul (cemiyet, aile motifi): Âşık Seyithan'ın sevda sarhoşluğunda nalbant dükkânına girdiğinde babası İbrahim ustanın bunu fark etmesi ve hanımına sorması. Anasının oğlunun âşık olup olmamasını sorması, bunu sorarken kendilerinin de o gençlik zamanlarını geçirdiklerini belirterek oğluna karşı anlayışlı davranması.

Seyithan ile Gülüzar'ın Aşkla Sarılmaları

Kötü yaşlı kadın (aldatma): Seyithan ile Gülüzar'ın buluşmalarını yaşlı bir kadın, Gülüzar'ın annesine söyler.

Hapsederek cezalandırma: Gülüzar'ın anası kızını, Seyithan'la buluşmasına ceza olsun diye, bir hafta ne okula ne de dışarıya bırakır.

Âşık olma (evlilik motifi): Gülüzar, Seyithan'a âşık olmuştur. Bu aşkı anasına şiirle “Düşürme gönlümü sen ahuzara” diyerek dile getirir. Anası bu aşkı, kara sevda diye tanımlar.

Aşk: Gülüzar'ın Seyithan'a “Sevda sarhoşuyam pirlere elinden.” diye şiirle cevap vermesi.

Bade içme: Gülüzar, yasemen zülüflerini sinesine basar ve Seyithan'a şöyle karşılık verir: “Aşkın badesini içip gelmişem.”

Aşk (sevgililerin kavuşmaları): Seyithan ile Gülüzar birbirlerine öyle sarıldılar ki, siyah sandal sarı tele, şeyda bülbül gonca güle (gonca güle tutkuyla sevdıyla bağlanan bülbül), melez gömlek kulaç kola, aç sarıçiçeğe, Çıldır çeçile, şöreyel lavaşa, Azeri boşbaşa, deve kangala, Terekeme hangele sarılan gibi sarıldılar.

Gülüzar'ın Şiirle Annesine Derdini Anlatması

Duyguların şiirle ifade edilmesi (tanıma imtihanı): Gülüzar'ın şiirle annesine duygularını anlatırken Seyithan için 'Melül müşkül yol gözleyen / Can içinde canı gördüm.' demesi.

Epizot 3: Kahramanın Oğlu Seyithan'ı Bulmak İçin Seyahate Çıkmasıyla İlgili Motifler

Çoban Mirzehan'ın Oğlunu Bulmaya Çalışması

Yardımcı yaşlı kadın: Çoban, Mirzehan ve Nazlı kendi aralarında anlaşarak Mirzehan'ın oğlunun bulunmasına karar verdiler. Mirzehan komşularından Senem Nene isminde yaşlı bir kadına yanında kalması için rica eder ve Senem Nene, Nazlı'nın yanında kalır.

Dini inanışlar: Mirzehan'ın karısı için Allah emaneti olarak bahsetmesi.

Yardımcı yaşlı adam: Hancı Kadir Baba'nın bir kervanın, yanlarında 7-8 yaşlarında bir çocukla Kamer şehrine gittiklerini söylemesi.

Epizot 4: Kahramanları Engelleyen Kişi ve Unsurlar

Seyithan'ın Haramiler Tarafından Kaçırılışı

Hile yoluyla aldatma: Haramiler deveye binmeyi oyun gibi gösterir ve Seyithan'ı kandırmak için yanında kaçırdıkları çocukları oyun oynayan çocuklar olarak gösterir.

Kaçırmalar: Haramiler Seyithan'ı kaçıtır.

Seyithan'ın Nalcı İbrahim'e Haramiler Tarafından Satılması

Akıllı davranışlar ve talihsizlikte teselli: Çocuk kaçırıldığını anlar ve haramilerden kurtulmak için Nalcı İbrahim'e satılmasına razı olur.

Şans ve kaderin değişmesi: Seyithan'ın kaçırılması ve bundan sonra babalık yapacak Nalcı İbrahim'e satılması.

Mirzehan'ın Âşık Bedirhan'la İmtihanı

İmtihan (atışma): Mirzehan bütün âşıkları yenen Âşık Bedirhan'ı yener.

Dua: Serdar Hanın Mirzehan'ın kendisinin onurunu kurtarması için Mirzehan'a "Oğlum yarın bu zorlu imtihan başlayacak, inşallah bizleri mahcup etmezsin, Allah yardımcın olsun, ben sana güveniyorum." demesi.

Kaybetmeler ve kazanmalar (kazanılan ve elde edilen akıl, bilgi): Karşılıklı atışmalarda Mirzehan kazanmış, Bedirhan kaybetmiştir.

Formalistlik sayılar: Eğer Mirzehan o âşığı yener ise kırk gün kırk gece davullar zurnalar çalacak.

Alçak gönüllülük (akıllı ve akılsız davranışlar): Âşık Bedirhan daha önceki âşıkları yendiğinde sazlarını almıştır. Mirzehan, Âşık Bedirhan'ı yener fakat Bedirhan'ın uzattığı sazı almaz ve bunun âşıklığın şanına yaraşmayan bir şey olduğunu söyler. Diğer âşıkların da sazlarını kendilerine vermesini ister. Mirzehan topladığı paraları da çalıp söyleyen âşıklar arasında eşit bir şekilde paylaşır.

Ziyafetler (adetler, cemiyet): Âşıklar devran edecek, kurbanlar kesilecek, yenilecek, içilecek, keyifle eğlenilecek.

Epizot 5: Kahramanlara Yardım Eden Kişilerle İlgili Motifler

Rıza Bey'in Bindığı Atın Ayağının Nallanması

Mükâfatlandırma, mükâfatlandırılmış işler: Rıza bey atını nallayan her kim olursa nalını alsın gelsin, eğer yapar ise istediği ne ise vereceğini ve ayrıca ağırlığı kadar da altın vereceğini (mücevher vererek mükâfatlandırma) duyurur.

Hüner imtihanı: Seyithan'ın, Rıza Bey'in atını hünerlerini gösterip nallayıp sevdiğine kavuşma planı.

Tellalların Acilen Beyin Kıratının Bir Nalı Çakılması Gerekir Duyurusu ve Seyithan'ın Umutlanması

Dua: Seyithan tellal yine gelsin diye dua ediyordu.

Şans ve kaderin değişmesi (şans ve kader): Bey'in atının nalını daha önceleri bir tek Arap usta çakmıştır. Bey, Arap ustaya haber gönderir ama Arap usta ölmüştür. Seyithan bu duruma sevinir ve kendisine umut doğduğunu düşünür.

Çoban Mirzehan Günler Sonra Kamer Şehrine Ayak Basması

Hak âşığı (hükümler ve kararlar; geleceğin tayini): Serdar Han ve ahali Mirzehan'ın Hak âşığı olduğunu kabul eder. Tufan Han, Mirzehan'ı çağırır. Elinde sazı ile hanın huzuruna gelerek selam verir. Han, Serdar Han bu mektupta “Senin değerli bir halk âşığı olduğunu yazıyor. Orada yüz elli âşığı yenen âşığı sen mat etmişsin.” der. Han, “Herkes haber verin, hanın sarayına çok güzel bir Hak âşığı gelmiş, âşıkseverler gelsin, dinlesinler.” diye emir verir. Herkesin dilinde, “Şehre Hak âşığı gelmiş, bu akşam dinleyeceğiz.” lafı vardır.

Mirzehan'ın Rıza Bey'in Zarfın İçine Koyduğu Muammayı Bilmesi

Muamma (imtihan): Mirzehan'ın muammayı bilmesi imtihan olarak karşımıza çıkmaktadır. Rıza bey, Hak âşığı kabul ettiği Mirzehan'ın muamma açabileceğini düşünerek atına nasıl nal ustası bulabileceğini muamma yazarak Han'a verir. Hanımı evde kendisine sorduğunda “Vallahi buldu, fakat o nal bir çocuğun elindedir.” diyerek cevap verir.

Bade içme ve pirlerin aynada muammayı göstermesi: Mirzehan topluluğa “kendisi için bade içiren erenler” diye seslenir.

Kerametler (geleceğin tayini): Mirzehan'ın Hak âşığı olduğu anlaşılır.

Yardımcı mukaddes adam: Erenler aynayı kurar, Pirlere muammayı gösterir.

Âşık Mirzehan'ın Tufan Han'a Niye Geldiğini Söylemesi

İsteğin şiirle ifade edilmesi (tanıma imtihanları): Mirzehan'ın Tufan Han'a haramilerin oğlunu kaçırdıkları ve Kamer şehrinde köle gibi sattıklarını şiirle söylemesi.

Harami (işler ve meslekler): Mirzehan haramilerden bezirgânlık yapan birkaç harami diye bahseder.

Çeşitli kaçırmalar (esirler ve kaçaklar): Haramilerin Seyithan'ı kaçırmaları.

Kahramanımız Seyithan'ın Gülüzar'a Ulaşması Mücadelesi

Yardımcı yaşlı kadın (şans ve kader) : Nene Mektubu Gülüzar'a verir.

Beceriklilik imtihanı: Seyithan Bey'in atının nalına çakabileceğine inanır ve bunun onun imtihanı olduğunu belirtir.

Vazifenin tayin edilmesi (cesaret imtihanı): Seyithan nalı çakmak zorunda olduğunu belirtir ve bu vazife için bir ay çalışır.

Rıza Beyin, Seyithan'a Dönerek, Babasıyla Beraber Gülüzar'ı İstemeye Gelmelerini Söylemesi

Anlaşmalar ve söz vermeler (geleceğin tayini): Bey, Seyithan nalı çakarsa ne isterse vereceğine söz verir. Seyithan “İsterseniz yazıp imzalayalım.” der.

Mükâfatlandırılmış işler (mükâfatlar ve cezalar): Nalın çakılması karşılığı mükâfat var.

Cezalandırılmış işler (mükâfatlar ve cezalar): Seyithan’ın Bey’den para yerine kızını istemesi üzerine Seyithan’ı ceza olarak bir yere kapatması.

Adetler (cemiyet): Beyin Seyithan’a haber verdiğiğinde babasıyla beraber Gülüzar’ı istemeye gelmelerini istemesi.

Nal ustası (işler ve meslekler, cemiyet): Seyithan’ın babasının nal ustası olması.

Hüner, beceriklilik imtihanı (aşk imtihanı): Aşkına kavuşmak için Seyithan, kıratın dört ayağını da öyle bir nalladı ki eskisinden daha güzel olmuştu.

Vazifenin yerine getirilmesi (cesaret imtihanlarının vazifeleri): Seyithan nallama vazifesini başarıyla yerine getirir.

Âşık Mirzehan’ın 11 Yıl Sonra Oğluna Kavuşması

Baba ve oğlu (aile, cemiyet): Baba oğul birbirlerine sarıldılar.

Asker (işler ve meslekler, cemiyet): Han, Seyithan’ı getirmeleri için iki askerini yollar.

Şans ve kaderin değişmesi (şans ve kaderin tabiatı): Mirzehan, 11 yıl dolaşıp bulamadığı oğlunu bulur.

İşaretle tanıma (tanıma imtihanları): Mirzehan’ın, Seyithan’ı anasının nişanı var diyerek tanınması.

Seyithan’ın İbrahim Ustayla Gerçek Babası Mirzehan’a Kavuşmasını Anlatması

Gurbete gidiş: Seyithan, babası Mirzehan’ın on bir yıl gurbette kaldığını söyler.

Şans ve kaderin değişmesi (kaderin ters dönmesi): Nalcı İbrahim çocuğu diye büyüttüğü sevdiği oğlu kabul ettiği Seyithan’ın beklemediği bir anda babası gelmiştir. Mirzehan, kaybolan çocuğunu 11 yıl aradıktan sonra bulmuştur, kader Mirzehan için ve İbrahim için değişmiştir.

Baştan geçeni anlatma (tanıma imtihanı): Seyithan’ın gerçek babası Mirzehan’ı gördüğünü onu büyüten babası Nalcı İbrahim’e anlatması.

Epizot 6: Sonuç ve Konuşmalarla İlgili Motifler

Gülüzar’ı Seyithan’a İstemeye Gitme

Gelenek (âdetler, cemiyet): Geleneklere göre yaşlı birisininin Gülüzar’ı Seyithan’a istemesi.

Söz vermeler ve anlaşmalar (geleceğin tayini): Bey’in kızı Gülüzar’ı istediklerinde “Ben söz vermişim.” demesi ve her iki ailenin Seyithan ile Gülüzar’ın nişanlanması konusunda anlaşması ve geleceklerini tayin etmeleri.

Nişanlanma (aşk, evlilik): Seyithan ile Gülüzar’ın nişanlanması.

İsteğin şiirle ifade edilmesi (tanıma imtihanları): Seyithan, babası İbrahim’in kızı istediğini, nişanlandığını gerçek babası Mirzehan’a söyleyerek ondan düğününe gelmesini ister.

Tanıma imtihanı: Seyithan’ın bunca yıl babasını zevki sefa sürmeden evlat hasretiyle çöllere Düşmesini Anlaması.

Damat Seyithan ile Gelin Gülüzar’ın Muratlarına Ermeleri

Düğün merasimi (Evlilik): Han, düğünü sarayında yapar. Han her şeyi en güzel şekilde hazırlar. Bir taraftan da Âşık Mirzehan çalıp söylüyordu. Zaman gelir, düğün sona erer, gelin ile damat doğruca İbrahim Usta'nın evine gider.

Kalıp sözler: At ayağı külünk olur, âşık dili yürük olur, tez vurur tez götürür menziline tez yetirir.

At (Hayvanların dostlukları): At ayağı külünk olur, âşık dili yürük olur. Ozanların piri Dede Korkut'un kitabında atla ilgili atasözleri yönünden o çağlarda at sevgisi ve ata duyulan ilgi belirtilmektedir.

Gurbete gidiş: Evlenen Seyithan ve Gülüzar'ın, Seyithan'ı doğuran annesi için Süzan ülkesinin Şafak şehrine gitmesi.

Seyithan'ın 11 Yıl Sonra Gerçek Annesi Nazlı ile Buluşması

Rüya (harikulade hadiseler): Nazlı'nın rüyasında bostanda bir ağaç ve iki dalında birer büyük elma görmesi. Nazlı, nenesini uyandırarak, "Nene kalk, çok güzel bir rüya gördüm, rüyamda bizim bostanda bir ağaç bitmişti, onun iki dalı vardı, her dalda da bir büyük elma, ben hemen gittim, o elmaları koparmaya, sen bırakmadın, sen hele zamanı var deyip bırakmadın." der. Nene rüyayı yorumlarken yakında iyi bir haber alacağını söyler.

Avcı Mustafa ile Şahnizer Sultan Hikâyesi

Epizot 1: Kahramanların Doğumları ve Aileleriyle İlgili Motifler

Avcı Mustafa ile Şahnizer Sultan'ın Aileleri ve Sosyal Durumları

Zengin adamlar (sosyal durumlar): Avcı Mustafa'nın babası zengin bir adamdır.

Şah (krallık ve asilzadelik, cemiyet). Şahnizer Sultan'ın babası bir şahıdır.

Çeşitli kardeşlikler (aile): Abdullah Ağa'nın yedi kız bir de oğlu vardır.

Avcılık (işler ve meslekler): Avlanmayı çok sevdiği için yörede Avcı Mustafa diye bilinir.

Epizot 2: Kahramanların Âşık Olmalarıyla İlgili Motifler

Avcı Mustafa ile Şahnizer'in İlk Karşılaşmaları

Ceylan (hayvan): Mustafa ceylanı yakalamaya çalışır.

Sevgililerin karşılaşmaları (aşk, evlilik): Mustafa ceylanı kovalarken ceylan kaçır ve birden bir güzeller sürüsü peydah oldu. Bu güzellerden biri olan ve çok değişik bir güzelliğe sahip Şahnizer Sultan ile karşılaşır.

İlk görüşte âşık olma (aşk, evlilik): Mustafa Şahnizer Sultan'ı görür ve ona ilk görüşte âşık olur.

Mustafa'nın Âşık Olduğunu Arkadaşlarına Şiirle Anlatması

Cin çarpması (harikulade yaratıklar, periler ve cinler): Mustafa, Şahnizer'in güzelliğinden bayılır. Ortada bayılmasını gerektiren başka husus bulmayan arkadaşları cin çarptı derler ve bunu annesine söylerler.

İsteğin şiirle ifade edilmesi (tanıma imtihanları): Mustafa'nın, Şahnizer'e âşık olduğunu şiirle söylemesi: "Saçlarını kement etti / Bir tuzak kurdu bana. / Yitirdim gönlümü Ceylan Dağında. / Gözleri kalbimi çaldı. / Sevdayı verdi bana. / Ben ceylanı avlar iken, o beni aldı gitti." diyerek anlatması.

Şahnizer Sultan'ın İsmi Bilmediği Âşık Olduğu Kişi İçin Hastalanıp Yatağa Düşmesi

Aşk hastalığı: Sevdadan daha birkaç ay geçmesine rağmen Şahnizer Sultan erimeye başlamıştı.

Epizot 3: Kahramanların Sevgililerini Bulmak İçin Seyahate Çıkmalarıyla İlgili Motifler

Avcı Mustafa'nın Şahnizer Sultan'ı Aramaya Çıkması

Gurbete gidiş dönüş (kaderin ters dönmesi): Mustafa, Şahnizer'i aramak için arkadaşları ile Ceylan Dağı'nın eteklerine gider.

Avcı Mustafa'nın Aşkı Şahnizer Sultan'ı Bulmak İçin Evden Ayrılması

Gurbete Gidiş (kaderin ters dönmesi): Mustafa'nın aşkı Şahnizer Sultan'ı bulmak için evden ayrılacağını anasına şiirle anlatır, ona 'Men gedirem gurbet ele ay ana.' der.

Akıllı adamlar (zeki insanlar ve hareketleri, zekilik): Anası durumu kocası Abdullah Ağa'ya söyler ve çok arif adam olan babası Mustafa'nın, arkadaşı Hasan'la gideceğini ve bir planı olduğunu öğrenir.

Ticaret yapma (işler ve meslekler): Mustafa ve Hasan avladıkları hayvan derilerini satıp ticaret yapacaklar.

Avcı Mustafa'nın Aşkı İçin Yollara Düşmesi

Gurbete gidiş (kaderin ters dönmesi): Avcı Mustafa'nın aşkı için çok sevdiği anası, babası ve çevresinden ayrılmayı göze alarak yolunu, izini bilmediği başka bir ülkeye gitmeye çalıştığı görülmektedir.

Avcı Mustafa'nın Kervanla Beraber Çok Zor Bir Geçitten Geçerken Haramilere Esir Düştüğünde Sazı İle Haramileri Dize Getirmesi

Harami (işler ve meslekler): Haramibaşı, ellerinizi yukarıya kaldırın dediğinde, Mustafa sazı ile ellerini yukarıya kaldırır.

Gurbet: Bir aydır gurbet eldeyiz.

Avcı Mustafa ve Arkadaşı Hasan'ın Şehre Ayak Basmaları

Tellal (işler ve meslekler): Tellalın "Ahmet Şah'ın kızı Şahnizer Sultan ağır hastadır, onu kurtaracak hekim aranıyor." demesi.

Kılık değiştirme (tebdil-i kıyafet şeklinde aldatma, aldatmalar): Mustafa, hekimlik elbisesini giyer, yüzüne sakal yapıştırır, eline de bir baston alarak Şahnizer'i görmek için saraya gider.

Mustafa'nın Şahnizer'i bulmak için dükkân kiralaması (akıllı davranışlar): Avcı Mustafa, asıl hedefi olan Şahnizer'e ulaşmak için kadınların yoğun ilgi göstereceği bir iş planlar.

Şahnizer 'in tellalları sokağa salması (hileler, aldatmalar): Şahnizer de babasının ona olan ilgisini bilir ve aşkından eridiğini babasına hasta olarak gösterir, Mustafa'nın şehre gelme ihtimalini düşünerek tellalları sokağa salmasını sağlar.

Epizot 4: Kahramanlara Yardım Eden Kişilerle İlgili Motifler

Avcı Mustafa'nın Piri Dervişle Karşılaşması ve Dervişin Türkü ile Cevap Vermesi

Piri Derviş (yardımcı derviş, yardımcıları, şans kader): Derviş, adının Piri Derviş olduğunu, işinin bu olduğunu söyler ve herkes şaşırır, tereddütle birbirine bakar.

Bade içme (aşk): Piri Derviş ‘Sana o badeyi veren kimdi?’ ‘Keramet Allah'ta dolu bendedir.’ diyerek Mustafa’ya bade içirdiğini belirtir.

Din: Piri Derviş’in “Keramet Allah’tan” demesi.

Piri Derviş’in Avcı Mustafa’nın Sevdiği Kız Şahnizer Sultan’ı Avcunun İçinde Göstermesi

Bade içme (aşk): Avcı Mustafa’yı Şahnizer Sultan’ın aşkına düşürüp Mustafa’ya bade içirme görevini Piri Derviş’in yaptığını görüyoruz.

Yardımcı Derviş: Piri derviş aynı zamanda Mustafa’nın sevgilisine kavuşması için yol göstericidir.

Yardımcı derviş (Piri Derviş): Piri Derviş’in, Avcı Mustafa’ya Şahnizer Sultan’ın da âşık olduğunu, aşkıyla yanıp tutuştuğunu avucuyla göstermesi ve bu aşkın tek taraflı olmadığını Mustafa’ya söylemesi. Aslında Şahnizer Sultanın Avcı Mustafa’ya aşkını da Piri Derviş sağlamış ve Şahnizer Sultan, Ceylan Dağlarında Avcı Mustafa’yı görünce âşık olmuştu. O günden bu güne sevda ateşiyle yanmaktaydı.

Ahmet Şah’ın Kızı Şahnizer Sultan’daki Değişiklikleri Fark Etmesi ve Bu Durumu Anlamak İçin Arkadaşı Güleser Cariye’den Yardım Alması

Aşk hastalığı (aşk, evlilik): Şahnizer Sultan aşktan dolayı günden güne zayıflıyor, soluyor, keyfi azalıyordu.

Yardımcı kadın (yardımcılar, şans ve kader): Şahnizer Sultan’ın babası, kızının sıkıntılarını fark eder ve bu durumu anlamak için kızının samimi olduğu Güleser Cariye ’den yardım ister.

Şahnizer Sultan’ın Rüyasını Güleser Cariye’ye Anlatması

Bade içme: Şiirde Şahnizer Sultan’ın “Şahnizer Sultanım, verdiler bade.” demesi.

Realist rüya (harikulade hadiseler): Şahnizer Sultan, Güleser’e, rüyasında kendilerine doğru bir kervan geldiğini söyler.

Rüyada Âşık olma (aşk, bade içerek Âşık olma): Şahnizer Sultan’ın görmediği aşkının hayalini koklayarak günlerini geçirdiği görülmektedir.

Şahnizer Sultan’ın Türkü Söyleyerek İyileşmesi

Harikuladelik: Gülezar’ın aslında âşık olmayan anası Melek Sultan, dertten dolayı âşık gibi söylemeye başlar.

Aşk: Gülezar’ın annesine aşkı tanımlarken “Ele sarhoş durup öldürme meni.” der.

İşaretle tanıma: “Kara tellerine kurban olaram.” demesinden kızının kara saçlı olduğu anlaşılır.

Ahmet Şah’ın Şahnizer Sultan’ı Mustafa’ya Vermeye Karar Vermesi

Bade içme: Mustafa Şahnizer’e âşık olduğunu bu aşkın badeyle gerçekleştiğini “Pir verdi badeyi içtim de geldim” ile Şah’a söyler.

Olağanüstü ayna (ayine-i devran, zaman aynası, harikuladelikler): Mustafa Şahnizer’e âşık olmasını ayine-i devranda gösterdiklerini ve âşık olduğunu söyler.

Taya Nenenin Şahnizer Sultan’ın Falına Bakması ve Falında Şahnizer Sultan İçin İki Kısmet Görmesi

Fala bakma (geleceğin tayini). Taya nenenin falda gördükleri aynen çıkmaktadır. Nene falda iki tane talibin olduğunu görür. Kısa bir zaman sonra Togan şahı, Şahnizer Sultan'ı oğluna ister.

Avcı Mustafa ile Şahnizer'in Buluşmaları

Hile ile kıyafet değiştirme (kılık değiştirme, aldatma): Mustafa, hekim kılığına girerek takma sakal takarak sevgilisinin yanına yalnız girmeyi başarır.

Aşk (sevgililerin kavuşmaları): Kahramanların birbirlerine kavuşmaları ve sarılma motifinin değişik tanımlamasını görmekteyiz. İkişi birbirlerine öyle sarıldılar ki, siyah sandal sarı tele, şeyda bülbül gonca güle (gonca güle tutkuyla sevedayla bağlanan bülbül), melez gömlek kulaç kola, aç sarıçiçeğe, Çıldır çeçile, Şöreyel lavaşa, Azeri boşbaşa, deve kangala, Terekeme hangele sarılır gibi sarıldılar.

Kaşların yaya kipriklerin oka benzetilmesi (tanımlama): Sevgilisinin güzelliğini tanımlar.

Terzi (işler ve meslekler): Mustafa bir dükkân açar ve avladıkları deriden terzileriyle elbiseler hazırlar.

Zeki insanlar ve hareketler: Mustafa, Selvinaz'ın dükkâna gelmesini sağlamak için, ona büyü yapıldığını bunu çıkarmak için dişi kurt derisi yakalıklar ve yakaya ceylan gözü dikilmesi gerektiğini söyler. Bunu yapan yer olarak da kendi dükkânını tarif eder.

Epizot 5: Kahramanların Kavuşmalarına Engel Olan Kişilerle İlgili Motifler

Mustafa'nın Şahnizer ile Buluşmasını Gören Adam

Hain adam (alçaklar ve ihanet edenler, hile vasıtasıyla tehlikeli kazanç): Mustafa'nın Şahnizer ile buluşmasını gören bir adam, ödül olarak para alma beklentisiyle kızın babasına bu durumu söyler.

Hapsederek cezalandırma (cezalar): Şahnizer Sultan'ın babası ceza için Mustafa'yı zindana atar.

İsteğin şiirle ifade edilmesi (tanıma imtihanları): Şahnizer, babasına Mustafa'ya âşık olduğunu şu dizelerle söyler: "Gönlümün sultanı tutsak oldu. / Onun için sararmışam, solmuşam. / Derdimin dermanı tutsak oldu."

Epizot 6: Sonuç ve Konuşmalarla İlgili Motifler

Mustafa'nın Togan Şahı ile Ahmet Şah'ın Olduğu Ortamda Aşkını Dile Getirme Cesareti

Kılık değiştirme: Ahmet Şah'ın sadece bir kez gördüğü Mustafa değişik bir elbiseyle içeri girer. Mustafa sazi ile söyleyene kadar Ahmet Şah tarafından tanınmaz.

Cesaret imtihanı: Mustafa'nın sevdiği için Ahmet Han'ın ve Togan şahının olduğu ortama girer ve Şahnizer'i sevdiğini söyler.

Aşk (rüya âleminde aşk): Ahmet Şah'ın, Mustafa ile Şahnizer Sultan arasındaki aşkın sıradan bir aşk olmadığını, pirlar tarafından ayine -i devranda yani rüya âleminde birbirlerine âşık edildiklerini ve kaderlerinin yazılarını birleştirdiğini söylemesi.

Evlenme âdetleri (evlilik): Togan şahının oğlu ile Güleser Cariye evlenmek isterler. Togan şahı, Ahmet Şah'tan Allah'ın emri Peygamberin kavli ile Güleser'i oğluna ister.

Düğün merasimi (evlilik): Ahmet Şah, "Mustafa ile Şahnizer Sultan ve Togan şahının oğlu ile Güleser Cariye için şehirde kırk gün kırk gece düğün var." der.

Türk masallarının sonunda, genellikle iyiler ödüllendirilir. Kırk gün, kırk gece düğün yapılır.

Mustafa ve Şahnizer Sultan'ın Abdullah Bey ve Hanımı ile Karşılaşması

Gurbete gidiş: Şahnizer Sultan, ana ve babasından ayrılp Helen ülkesinin Güder şehrine gider.

Ziyafetler (âdetler, cemiyet): Kurbanlar kesilir, davullar zurnalar vurmaya başlar. Düğün başlar, açlar doyurulur, çıplaklar giydirilir, yetimler sevindirilir.

Düğün merasimi: Davullar zurnalar vurmaya başlar.

Yetim Abdullah ile Selvinaz Sultan Hikâyesi

Epizot 1: Kahramanların Doğumları ve Aileleriyle İlgili Motifler

Yetim Abdullah'ın Ailesi ve Sosyal Durumları

Evlilik: Abdullah'ın babası Hasan ve annesi Zehra severek evlenmişlerdir.

Çiftçi, çoban (işler ve meslekler): Geçimlerini çiftçilikle sağlarlar. Annesi Zehra çok fakir bir çobanın kızıdır.

Zengin, fakir (sosyal durumlar, cemiyet): Abdullah'ın babası varlıklı olmayan Hasan ve annesi çok fakir bir çobanın kızı olan Zehra'dır.

Kahramanınız Abdullah'ın Eğitimi

Medrese eğitimi (diğer sosyal kurumlar, cemiyet): Abdullah 7-8 yaşlarında medreseye gönderilir.

Abdullah'ın Anne ve Babasının Ölmesi ve Yetim Kalması

Ölüm: Evlerinin bir tarafı rüzgârda çökünce baba Hasan ile anne Zehra ölür.

Yardımcılar (şans ve kader): Köylüler kendi aralarında evi yeniden yaparlar.

Abdullah'ın Yetim Olarak Adlandırılması

Lakap takma (tanıma imtihanı): Köyde birkaç kişinin adı Abdullah'tır. Kahraman, anne ve babası öldüğü için Yetim Abdullah olarak çağrılır.

Epizot 2: Kahramanların Âşık Olmalarıyla İlgili Motifler

Abdullah'ın Rüyasında Pir Baba'yı Görmesi ve Pir Baba'nın Abdullah ile Selvinaz Sultan'ı Karşılaştırması

Rüya (harikuladelik): Rüyasında aksakallı nurani bir Pir Baba, "Benim bir vazifem var." deyip çantasından bir şişe çıkarır.

Pirin elinden bade içme (aşk): Vazifelendirilen Pir Baba, Abdullah'a bir bardak dolusu kadehi içirir. Pir Baba'nın Abdullah'a içirdiği aşk badesidir. Onu, kendisinin arayarak bulacağı bir kıza âşık eder. Aşk konulu hikâyelerde kahramanlara bade sunarak bir sevgiliye âşık eden ve şâirlik-saz çalma yeteneği kazandıran pîr, aynı zamanda onları yenilmezlik kuvvet ve kudretine kavuşturur. Bu nedenle anlatımda zor durumlarla karşılaşan kahramanın, şairliği ve yiğitliği sayesinde önüne çıkan her türlü engeli aşması, olağan bir durum olarak kabul edilir. (Aslan,2008, s. 179-180).

İmtihan (türkü söyleyerek vazifenin tayini ve yerine getirilmesi): Pir Baba, saz çalmayı bilmeyen Abdullah'a "Oğlum, bu kapı senin için bir imtihandır, bu kapının açılması için üç kıta türkü söyleyeceksin. Eğer türkün beğenilir ise kapı kendiliğinden açılacak." der.

Rüyada âşık olma: Pir Baba Abdullah'a rüyasında Selvinaz Sultan'ı gösterir. Pir Baba Abdullah'a senin badeli maşukundur, der.

Formalistik sayılar: Altı aylık bir yol, kırk cariye kız.

Tanımlama (güzel kadın tanımlaması): Selvinaz Sultan, ince belli, kalem kaşlı, sırma saçlı, ceylan bakışlı, mışmış kokulu, boy bir yetmiş, omuz genişliği doksana doksan, Allahu Teâlâ, Yusuf'u Zeliha'nın yirmi dört güzelliğinin hepsini taşıyan olarak tanımlar.

Hayvan: Abdullah arkadaşlarına "Sevgilimi aramam lazım." der ve "Gözü yaşlı bir ceylanım var benim." diyerek sevgilisini ceylana benzetir.

Selvinaz Sultan'ın Aşkını Türkü ile Dile Getirmesi

İsteğin şiirle ifade edilmesi: Selvinaz sultan, türkü ile bülbüle: "Yârimden bir haber var mı?" diye sorar.

Pir elinden dolu içme (aşk): Selvinaz Sultan "Pir elinden dolu içtim / içip sevdasına düştüm." der.

Epizot 3: Kahramanların Sevgilerini Bulmak İçin Seyahate Çıkmasıyla İlgili Motifler

Abdullah'ın Sevgilisini Bulmak İçin Seyahate Çıkması

Kıymetli sırların öğrenilmesi (şans ve kader): Abdullah nerden gelip nereye gittiğini öğrenmeye çalışan Ahmet Ağa ve cemaatine şöyle seslenir: "Ağam gel söyletme gizli sırrımı."

Pirler tarafından badelenmiş olmak: Ahmet Ağa, Abdullah'ın pirler tarafından badelenmiş olduğunu düşünür.

Abdullah'ın Ahmet Ağa'nın Sarayından Ayrılıp Sevgilisini Bulmaya Çıkması

Gurbete gidiş (kaderin ters dönmesi): Abdullah, âşık olduğu Selvinaz Sultan'ı bulmak için yola çıkar.

Yardımcı adam: Abdullah'ın sevdiğine kavuşması için, Ahmet Ağa hem parasıyla, hem hazırlattığı kervanla, hem de dostlarıyla yardım eder.

Yasla ilgili adetler (cemiyet): İbrahim Şah, bir çift haber güvercininin saraydan alınması üzerine, güvercinler bulununcaya kadar kara giyileceğini söyler.

Hayvan: Güvercin.

Epizot 4: Kahramanların Kavuşmasına Yardımcı Olanlarla İlgili Motifler

Kahramanımız Selvinaz'a Yardım Eden Kişiler

Sihir: Selvinaz yârini sevdanın sihrinde gördüğünü söyler.

Rüya: "Kaderin cilvesine bakın ki beni rüya âleminde buralara götürdü."

Yardımcı cariye: Gülenaz Cariye, Selvinaz Sultan'ın derdini anlamaya çalışır.

Selvinaz Sultan'ın Rüyası

Rüya (harikuladelik): Selvinaz Sultan rüyasında yârini görür.

Abdullah'ın İbrahim Şah'ın Güvercinlerinin Yerini Bilmesi İçin Allah'a Yalvarması

Dua (dini merasimler): Abdullah Allah'a şöyle dua eder: "Kün emriyle âlemleri yaratan, bana yardım eyle, sana sığındım."

Namaz (dini merasimler): Yetim Abdullah kalkıp abdestini alır, namazını kılar ve duasını ederek yatar.

Rüya: Rüyasında, bade içiren Hazreti Pir Baba yanına gelir.

Yardımcı Pir Baba (yardımcılar): Pir Baba, güvercinleri alarak bir yıldır bir mağarada saklayanın Deli Hayro olduğunu söyler.

İsteğin şiirle ifade edilmesi: Abdullah, İbrahim Şah'ın güvercinlerini çalan kişiyi, "Abdullah'im dua ettim Mevlâ'ya. / Kabul oldu derviş getti rüyaya. / Deli Hayro salmış bir mağaraya." diye seslenerek açığa çıkarır.

Abdullah'ın Sevgilisine Güvercinlerle Haber Vermesi

Güvercin (yardımcı hayvanların hizmetleri): Abdullah ve Selvinaz, Sultan İbrahim Şah'ın güvercinleri ile haberleşirler.

Abdullah'ın Selvinaz Sultanla Kavuşmasına İbrahim Şah'ın Yardım Etmesi

Gurbete gidiş: İbrahim Şah ve Abdullah kızını istemek için Seden ülkesine Kalemzer şehrine gider.

Yardımcı şah (yardımcılar, şans ve kader): İbrahim Şah, Abdullah ile beraber kızını istemeye gider.

Adetler: Kadir Şah, İbrahim Şah'ın bir âşık ile beraber gelmesini gelenek zanneder.

Epizot 5: Kahramanların Kavuşmalarına Engel Olanlarla İlgili Motifler

Abdullah'ın Zindana Atılması

Yasak (Şahın yasakları): Güvercinleri kaybolan Şah, eğlenceyi, türkü söylemeyi yasaklar, herkesin karalar giyinmesini ister.

Cezalandırma (zindan): Sabah Abdullah'ın kollarını bağlayarak doğruca zindana atarlar.

Rüyada aşk: Abdullah rüyasında âşık olduğunu, "Pirler ayine-i devranda âşık etti." diyerek açıklar.

Epizot 6: Sonuç ve Konuşmalarla İlgili Motifler

Selvinaz Sultan ve Abdullah'ın Kavuşmaları

Âşık olma (evlilik): Hacer Sultan, Abdullah'a "Sizleri böyle birbirinize âşık eden Allah'tır." der.

Aşk (sevgililerin kavuşması): Abdullah ve Selvinaz Sultan öyle sarıldılar ki siyah sandal sarı tele, şeyda bülbül gonca güle, nakışkar bezment kulaç kola, aç arı çiçeğe, Çıldır çeçele, Ardahan gayışa, Şöreyel lavaşa, Azeri bozbaşa, deve kangala, terekeme hangele sarılır gibi sarıldılar.

Düğün merasimi (evlilik): Abdullah ile Selvinaz Sultan'ın düğün merasimi başlamıştır.

Yaralı Mahmut Hikâyesi

Epizot 1: Kahramanların Doğumları ve Aileleriyle İlgili Motifler

Yaralı Mahmut Hikâyesinin 12 varyantı vardır. Bu varyantların üçünde Yaralı Mahmut'un babası İstanbullu Ali Bezirgân'dır. Mahmut'un babası zengin bir tüccardır. Bütün varyantlarda Mahmut, babasının ölümünden sonra fakir düşmüştür. Tecrübesizliğinden istifade eden dalkavuklar, Mahmut'un malını yiyip bitirmiştir. Mahmut'un Ahmet isminde hayırsız bir kardeşi vardır. Mahmut'un annesinin ismi Saadet hanımdır. Hikâyenin kız kahramanı Mahbub,

Gence hanı Ziyat Han'ın tek kızıdır. Çok güzeldir ve yiğittir. Mahbub, kendisini yenecek erkekle evlenmeye ahd etmiş yiğit bir pehlivan kızdır. (Aslan 1990,17-29)

Bezirgân (işler ve meslekler; cemiyet) : Yaralı Mahmut'un babası İstanbullu Ali Bezirgân'dır.

Zengin adamlar (sosyal durumlar): Mahmut'un babası zengin bir tüccardır.

Anlaşmalar ve söz vermeler (geleceğin tayini): Mahbub kendisini yenecek erkekle evlenmeye ahd etmiştir.

Mükâfatlandırılmış işler (mükâfatlar ve cezalar): Mahbub, kendisini yenecek erkekle mükâfat olarak evleneceğini söyler.

Kahramanların doğumu diğer halk hikâyelerinde olduğu gibi bir varlığın (Hızır, pir, derviş vb.) yardımıyla olmadığı için bu epizotta önemli bir motife rastlanmaz.

Mahmut çamçırak taşlarını getirmek için gurbete çıktığı zaman hikâye kahramanı özelliklerini kazanacaktır.

Mahbub, bütün varyantlarda padişah veya hanın tek evladıdır. Bu "tek evlat" motifi birçok halk hikâyesinde görülen "sterotip" motiftir. Kahramanlar umumiyle ailenin tek evladıdır.

Epizot 2: Kahramanların Âşık Olmalarıyla İlgili Motifler

Gence hanın güzel kızı, çamçırak taşlarını vermeye razı olmaz ve Mahmut'la savaşmaya karar verir. Arap (Arabüzengi) kıyafetlerini giyerek Mahmut'un askerlerinden birçoğunu öldürür. Sonra da Mahmut'la üç gün savaşır. Bütün varyantlarda mücadeleyi Mahmut kazanır. Hasminin başını keseceği sırada Arap, yüzündeki örtüyü açar ve çok güzel bir kız olduğu ortaya çıkar. Kızın güzelliğini gören Mahmut bayılır düşer. Mahmut kıza âşık olur. Mahbub, kendisini yenecek erkekle evlenmeye ahd ettiğini ve onunla evlenmek istediğini Mahmut'a söyler.

Kahramanların âşık olmaları çoğu halk hikâyelerinde görüldüğü gibi olağanüstü unsurlar aracılığıyla değil, birbirlerini bizzat görmeleriyle ortaya çıkar.

Halk hikâyelerinde kahramanın sevgilisini ararken erkek kıyafetinde (Arabüzengi) bir kızla karşılaşması, mücadelesi ve sonunda da kızın elde edilmesi motifi İndeks te F 565.2 numarada gösterilmiştir.

Kılık değiştirme (tebdil-i kıyafet şeklinde aldatma, aldatmalar): Mahbub, Arap (Arabüzengi) kıyafetlerini giyerek Mahmut ve askerleriyle savaşır.

Aşk: Mahbub yüzündeki örtüyü açar ve çok güzel bir kız olduğu ortaya çıkar. Kızın güzelliğini gören Mahmut bayılır düşer. Mahmut kıza âşık olur.

Epizot 3: Kahramanların Sevgililerini Bulmak İçin Seyahate Çıkmalarıyla İlgili Motifler

Bütün varyantlarda İstanbul padişahı bir saray yaptırır. İstanbul padişahı "Kahraman Padişah'tır." Bir varyantta Mahmut, halk sarayında "çamçırak" taşlarının eksik olduğunu padişaha söyler. Diğer bir varyantta Gence hanı Ziyat Han'ın sarayında olan çamçırak taşları çok beğenen Kahraman Padişah, İstanbul'a dönünce bu takıları elde etmek ister, tellallarla ahaliye haber salar. Mahmut bu göreve talip olur.

Mahmut, çamçırak getirmek için Gence'ye aksakallı ihtiyar bir dervişin yardımıyla gider.

Yaralı Mahmut hikâyesinin bütün varyantlarında karşımıza çıkan *çamçırak taşı* motiftir.

Seyahate çıkması Mahmut'un sevgilisi ile karşılaşmasını sağlayacaktır.

Gurbete gidiş, gurbetten dönüş (kaderin ters dönmesi): Seyahate çıkması Mahmut'un sevgilisi ile karşılaşmasını sağlayacaktır.

Epizot 4: Kahramanları Engelleyen Kişi ve Unsurlarla İlgili Motifler

Kara Vezir: Mahmut, başka biriyle nişanlı olan Mahbub'u alıp İstanbul'a götürdüktan sonra engeller ortaya çıkmaya başlar. Mahbub'un nişanlısı olan Kandeğer padişahının başveziri Kara Vezir'in tehdidi üzerine Gence hanı kızını Mahmut'a vermek istemez. Kara vezir çok kıskanç ve zalim birisidir. Sevgililerin kavuşmalarını istemez. (Aslan 1990,17-29)

Cadı: Bütün varyantlarda engellemenin bir şeklide cadının büyü veya sihir gücüyle olur. Bir varyantta uçarak İstanbul'a gider ve büyü yapar, 4 varyantta ceylan şekline girer ve Mahmut'u peşinden sürükleyerek bir ormana götürür. Yolunu şaşırarak, gitmesi gereken yere zamanında ulaşmasını engeller. Bu durum sevgililerin ayrılmasına neden olur. Bir varyantta cadı sihir gücüyle Mahmut'u geyik şekline sokar ve böylece kavuşmalarını engeller.

Mahmut'un kardeşi Ahmet: Bir varyantta, Ahmet, kardeşini ortadan kaldırarak kıza sahip olmak ister. Mahmut'u hile ile ava gönderir. Kıza kâğıt muska yaptırır. Sevgilileri düşman etmeyi başarır, ama kıızı elde edemez.

Büyü: Mahbub büyüünün etkisiyle Mahmut'u kılıçla ağır bir şekilde yaralar. Hikâyenin kahramanı olan Mahmut'a "Yaralı" sıfatının burada sevgili tarafından yaralaması sonrası verildiği anlaşılmaktadır.

Gence hanı Ziyat Han: Kızın babası Ziyat Han, Kara Vezir'in etkisiyle kahramanların kavuşmalarına engel olur.

Padişah (cemiyet ile ilgili çeşitli motifler): Kandeğer padişahının başveziri Kara Vezir'in tehdidi üzerine Gence hanı kızını Mahmut'a vermek istemez.

Kralın vezirleri (cemiyet ile ilgili çeşitli motifler): Kara Vezir çok kıskanç ve zalim birisidir.

Sihir: Cadı sihir gücüyle Mahmut'u geyik şekline sokar ve böylece kavuşmalarını engeller.

Büyü: Cadı uçarak İstanbul'a gider ve büyü yapar, ceylan şekline girer ve Mahmut'u peşinden sürükleyerek bir ormana götürür. Mahbub, büyüünün etkisiyle Mahmut'u kılıçla ağır bir şekilde yaralar.

Cadı: Sevgililerin kavuşmalarını istemez. Engelleme cadının büyü veya sihir gücüyle olur.

Hain kardeş: Mahmut'un kardeşi Ahmet, kardeşini ortadan kaldırarak kıza sahip olmak ister. Mahmut'u hile ile ava gönderir.

Epizot 5: Kahramanlara Yardım Eden Kişilerle İlgili Motifler

Hızır: Gence yolculuğu sırasında Hızır ona yol gösterir ve Gence'ye varır.

İhtiyar derviş: Bir varyantta derviş Mahmut'a kılavuzluk eder.

Bezirgânbaşının büyük kızı Gülşah: Mahmut Gülşah'ın yardımıyla gerdek odasına girerek dolaba saklanır. Kara Vezir, Mahbub'tan bir kahve ister. Mahbub, kahveyi getirerek sol eliyle ikram eder. Kara Vezir, buna kızarak kahveyi yere döker. Bu sırada Mahmut dolaptan çıkar ve Kara Vezir'in başını keser.

Bezirgânbaşı: Mahbub tarafından yaralanan Mahmut'u Bezirgânbaşı bulur ve Gence'ye evine götürür ve kızı Gülşen tedavi eder.

Gülşah'ın kocası Eşikağası: Mahmut, Eşikağası'nın yardımıyla kıyafet değiştirerek Mahbub'un düğününe gider. Kara Vezir'in huzurunda türkü söyler. Kara Vezir, kızar ve Mahmut'u öldürmek ister. Eşikağası, Mahmut'u yemeklerden zehirlendiği bahanesiyle düğünden kaçırr.

Keloğlan: Eşikağası, Keloğlan vasıtasıyla buldukları yeni ölmüş birisinin cesedini Mahmut'un yerine mezara gömerler. Düğün sona erer, Mahmut, Gülşah'ın yardımıyla gerdek odasına saklanır ve Kara Veziri öldürür ve sevgilisiyle beraber Kandehar'dan kaçarlar.

Hızır: Gence yolculuğu sırasında Hızır, yol gösterir

Yardımcı derviş: Derviş Mahmut'a kılavuzluk eder.

Sahte ölüm: Eşikağası, Keloğlan vasıtasıyla buldukları yeni ölmüş birisinin cesedini Mahmut'un yerine mezara gömerler.

Kılık değiştirme (tebdil-i kıyafet şeklinde aldatma, aldatmalar): Mahmut, Eşikağası'nın yardımıyla kıyafet değiştirerek Mahbub'un düğününe gider. Kara Vezir'in huzurunda türkü söyler.

Epizot 6: Konuşmalar ve Sonuçla İlgili Motifler

İstanbul Padişahı, Mahmut'u kendisine başvezir yapar. Kahramanlara kırk gün kırk gece düğün yapılır (Aslan 1990, s. 17-29).

Düğün: Kahramanlara kırk gün kırk gece düğün yapılır.

Tablo 1: Çoban Mirzehan Hikayesi (ÇMH), Avcı Mustafa ve Şahnizer Sultan Hikayesi (AMSSH) ve Yetim Abdullah Selvinaz Sultan Hikayeleri (YASSH) İle Yaralı Mahmut Hikayesinin (YMH) motifleri

	Çoban, Avcı	Evlilik	Evlilik Adetleri	Âşk olma	İlk görüşte âşk	Âşk hastalığı	Zengin adam	Ticaret yapma	Rüya ve bade	Rüyada âşk	Derviş	Hamile doğum	Ad verme	Sans Kader	Yaşlı kadın	Yaşlı adam	Hile	Kılık değiştir	Dua	Kaçırma	Formlülük	Zıyafet	Şiirle ifade	Baba ana oğul	Hapsedme	Hızır	Muamma	Harami	Gurbete gitme	Düğün	Baştan geçen anıt	Nisanlanma	At	
ÇMH	X	X	X					X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
AMSSH	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X				X			X	X				X	X	X			X	X	X				
YASSH		X		X				X	X	X					X	X			X		X			X										
YMH		X	X	X	X	X	X	X	X					X		X	X	X		X	X	X	X			X		X	X	X	X	X	X	X

Tartışmalar

Halk hikâyelerinde, sevgililerin kavuşmaları heyecanın yüksek olduğu ve yoğun duyguların yaşandığı yerdir. Bu hikâyelerde, dinleyicileri daha fazla duygulandırmak ve heyecanlandırmak için kalıplaşmış söz ve ifadeler kullanılır. Özellikle hikâye anlatıcıları Doğu Anadolu’da, bu sözleri süsleyerek sunarlar: ‘Sandal şana siyah tele, şeyda bülbül kızıl güle, melez gömlek kadd-i dala, nakışkâr pazıband kulaç kola, yeşilbaş ördek duru göle, gümüş kemer ince bele, aç arı çiçeğe, deve kangala, Azeri bozbaşa, Kars hamama, Ardahan kayışa, Şöregel lavaşa, Posof şinele, Çıldır çeçile, Terekeme hengele, Kürt ölüsü şivli beze, sarılır gibi kavuşup sarıldılar.’ Kalıp sözler daha uzun ve değişik manzum şekillerde halk hikâyeciliğinde yaygın olarak kullanılır. Kahramanları en kısa sürede uzak mesafelere vardırarak amacıyla söylenir. Her ne kadar Dede Korkut’ta olduğu gibi değişik durumlarda zamanı kısaltmak amacı söz konusu olsa da, aşağıdaki örnekte görüleceği gibi “at ayağı” sözü, “menzile yetirmek”, “derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi”, “Bu şehirlerin arası üç aylık yol imiş” ve “Oldular vasıl” gibi yolculuk ve hareket bildiren kavramlarla birlikte kullanıldığı için, yolu-mesafeyi kısaltmak konusuna daha uygun düşmektedir. (Aslan, 2003, s. 143-144; Aslan, 2004, s. 311-326). ÇMH’de damat Seyithan ile gelin Gülüzar’ın muratlarına ermeleri kısmında “at ayağı külünk olur, âşık dili yürük olur, tez vurur tez götürür menziline tez yetirir.” İfadeleri birer kalıp sözdür.

Halk hikâyelerinde kadın kahramanlar türkülerini söylerken çoğu zaman saçlarının tellerini saz yaparak söyler:

Yirmi dört örük saçından,
Sırma zülflerin arasından,
Üç tel çekip bastı sinesine,
Geçti sözün hanesine,
Görelim ne söyler
Onun vekili biz ne diyelim,
Meclisimiz ne dinlesin...
“On iki yasemin örüklerinden birini ayırıp,
Sinesine bastı, bakalım ne dedi...(Aslan, 2004, s. 311-326)

ÇMH’de Gülüzar türkülerini söylerken “yasemen zülflerini bastı sinesine ve Seyithan’a karşılık verir.”

Stith Thompson’un motifleri arasında Hak âşığı motifi bulunmaması bu motifin Türk halk hikâyelerine özgü bir motif olmasındandır.

ÇMH’de Mirzehan, Rıza Bey’in zarfın İçine koyduğu muammayı bilmektedir. Muamma motifine YMH’de rastlanmamıştır. Muamma, âşık geleneğinde önemli bir konudur. Âşık geleneğinde muamma sorma ve muamma çözme iki usulde yapılır. Eski dönemlerde yapılan uygulamalarda köy odalarında, düğün meclislerinde ve kahvehanelerde, âşık tarafından canlı veya cansız bir varlığın adı yazılarak, ağzı mühürlü bir torba içerisinde herkesin görebileceği şekilde toplantı salonunun tavanına asılır. Toplantının sonunda muammayı çözecek âşık veya âşıklar sırayla söyledikleri deyişlerle torbada yazılı olan muammayı (varlığın adını) bulmaya, çözmeye çalışırlar. Muammayı çözen âşık, daha önce dinleyicilerden toplanan para ve armağanları alır (Aslan, 2008 s. 187- 188). ÇMH’de Rıza Bey, Hak âşığı kabul ettiği Mirzehan’a muamma olarak atına nasıl nal ustası bulabileceğini yazarak Han’a verir. Mirzehan muammanın atının nalı ile ilgili olduğunu ve atının nalını bir çocuğun nallayacağını söyler. Rıza Bey muammayı bulduğunu kabul eder, fakat çocuğun nallamayı yapabileceğini kabul etmez. Hanımına bunu söylediğinde hanımı, kızı ile görüşen Seyithan’ın nallamayı yapmaya çalışacağını bildiği için şaşırılmaz. Sonuçta Mirzehan muammayı bilir.

Kılık değiştirme motifini AMSSH ve YMH’de görmekteyiz. Hekim kılığına girerek Şahnizer’i görmektir. Hekimlik elbisesini giyer, yüzüne sakal yapıstırıp eline de bir baston

alarak saraya gider. Yaralı Mahmut Hikâyesi'nde Mahbub, Arap (Arabüzengi) kıyafetlerini giyerek Mahmut ve askerleriyle savaşır. Mahmut, Eşikağası'nın yardımıyla kıyafet değiştirerek Mahbub'un düğününe gider. Kara Vezir'in huzurunda türkü söyler. Kılık değiştirme motifi, başta halk hikâyeleri olmak üzere çeşitli edebi ürünlerde görülmektedir. Kılık değiştirme motifi örnekleri ve stereo tipleri, birbirini tamamlayan motifler zinciri ile bir karmaşık teşkil eden iki türde gelişmektedir: Birinci kılık değiştirme motifinde erkek kahraman kıyafet değiştirerek sevgilisinin düğününe son günde yetişir. Stith Thompson'un Motif İndeks'inde K 1837 numarada gösterilen bu motif, bazı hikâyelerde, kahramanın ozan kıyafetinde saz çalıp türkü söyleyerek kendisini tanıtmayı motifi ile bir zincir teşkil eder. İkinci kılık değiştirme motifinde bazı hikâyelerde kahramanların derviş kıyafetine girdiğini görüyoruz. Kahramanların konu içerisinde bu şekilde tebdil-i kıyafet olmalarındaki amaç, rakipleri tarafından tanınmadan saraylara ve düğünlere rahatça girerek, olayları ve gelişmeleri daha rahat görüp, dost düşmanı iyi seçerek ona göre hareket etmeleridir. Bizim hikâyede, saraydakilerin kendisini tanımaları ve ailesi tarafından hasta kabul edilen kızlarını tedavi eden birisi olmak için Mustafa, sakal takarak elinde bastonu ile doktor kılığına girerek Selvinaz'ın yanına girmeyi başarır. Halk hikâyelerinde yaygın olarak kullanılan "kıyafet değiştirme" motif zinciri konunun önemli bir epizotunu oluşturur (Aslan, 2001, s. 1-10). Yaralı Mahmut Hikâyesi'nde, sevgililerin kavuşmaları epizotuna bağlı olan "kıyafet değiştirerek sevgilisinin düğününe gitme" motifi varyantların hepsinde ortaktır.

Çoban Mirzehan Hikâyesi'nde Seyithan, AMSSH'de Avcı Mustafa ve YASSH'de Yetim Abdullah tek evlattır. YMH'de Mahbub padişah veya hanın tek evladıdır. "Tek evlat" motifi birçok halk hikâyesinde görülen "*steorotip*" motiftir. Kahramanlar umumiyle ailenin tek evladıdır.

Mahmut, çamçırak getirmek için Gence'ye aksakallı ihtiyar bir dervişin yardımıyla gider. ÇMH'de Sakallı pir baba Mirzehan'a, "Yavrum hiç korkmama gerek yok, bu dağa Murat Dağı derler. Duası kabul olan kula Allah her şeyi verir." diyerek yardım eder. AMSSH'de Piri Derviş "Sana o badeyi veren kimidi?", "Keramet Allah'ta dolu bendedir." diyerek Mustafa'ya bade içirdiğini belirtir. Avcı Mustafa'yı Şahnizer Sultan'ın aşkına düşürüp bade içirme görevini Piri Derviş'in yaptığını görmekteyiz. Piri Derviş'in Mustafa'nın sevdiği kız Şahnizer Sultan'ı avcunun içinde göstermesine rastlamaktayız. Dede Korkut'tan itibaren birçok halk hikâyesinde karşımıza çıkan ve kahramanların en büyük yardımcısı olan Hızır, derviş, pir vb. motifi Stith Thompson'un İndeksinde N. 844 numarada gösterilmiştir.

Yaralı Mahmut Hikâyesi'nde, kahramanların âşık olma motifi Mahmut'un Mahbub'u görüp ona âşık olması ve düşüp bayılması şeklinde tezahür eder.. Halk hikâyelerinde sık görülen "pir elinden bade içme" veya "rüyada görüp âşık olma" motifi yaralı Mahmut Hikâyesi'nde yoktur. Çoban Mirzehan Hikâyesi'nde Piri Derviş "Sana o badeyi veren kimidi?", "Keramet Allah'ta dolu bendedir." diyerek Mirzehan'a bade içirdiğini belirtir. YASSH'de vazifelendirilen Pir Baba, Abdullah'a dolu kadehi içirir. Pir Baba, Abdullah'a aşk badesi içirir ve onu kendisinin arayarak bulacağı bir kıza âşık eder. Avcı Mustafa ile Şahnizer Sultan Hikâyesi'nde Avcı Mustafa'yı Şahnizer Sultan'ın aşkına düşürüp ona bade içirme görevini Piri Derviş'in yaptığını görmekteyiz. YMH'de aşk, kahramanların tesadüfen karşılaşmaları neticesinde doğmuştur. Buradaki. "görür görmez âşık olma ve düşüp bayılma" motifi, İndekste T.42,1 numarada gösterilmiştir. Eski ve yeni zamanlarda yaşayan âşıkların çoğunun bir rüya görme, pir elinden bade içme öyküsü vardır. Badeli âşıkların ilham kaynaklarının İlahi olduğuna inanılır ve bunlara Hak âşığı denir. Birinci sınıf usta âşık olan Hak âşıklarının toplumda, halk arasında saygın bir yeri vardır. Bu nedenle ikinci sınıf âşık durumunda olmak istemeyen âşıklar kendilerine bir bade içme öyküsü hazırlarlar. Bade içmede âşık kendisini, resmini veya aynada gördüğü ve adını öğrendiği erişilmesi güç bir sevgiliye âşık olur. Burada Mirzehan, bade içtiğini hem sözle hem de pirlere aynada kendisine gerçekleri gösterdiklerini

belirterek bildirir. Böylece ilham kaynaklarının ilahi güçler olduğunu anlatır. Âşık edebiyatında bade içme; rüya, bade ve pir motif kompleksi içerisinde aşamalı olarak gelişen, ilahi düşüncelerle yetenek kazanma olarak karşımıza çıkar. Bade içme motifi, âşıklığa geçişin başlangıç noktası olarak görülüp âşığın yaşamında önemli bir olgudur. İslami inanç ve kurumların topluma hâkim olmasıyla dini görevlerini ve toplumdaki itibarlarını kaybeden ozanlar, kendilerinin de manevi bir güce sahip olduklarını ve ilham kaynaklarının ilahi güçler olduğunu belirtmek ve kanıtlamak amacıyla rüya görme ve bade içme motifini işlemeye başlamışlardır. Rüyasında veya gaflet anında pirlar, dervişler, erenler meclisinde değişik ritüellerle aşk (pir) badesi sunulan genç, saz çalma ve türkü söyleme yeteneği kazanır (Aslan,2008, s. 179-180). Mirzehan pir babayı gördükten sonra türkü söylemeye başlamıştır.

Mahmut kıyafet değiştirerek sevgilisinin düğününe gider. Türkü söyleyerek kendisini tanıtır. Kahramanın türkü söyleyerek kendisini tanıtırma motifi, Stith Thompson 'in Index'inde T. 102 numaradadır.

Halk hikâyelerinden Şah İsmail ve Gülûzar Hikâyesi'nde de Şah İsmail, Gülûzar'ı görünce âşık olur ve kendinden geçer. (Fischer, 1929) Bu motif aynı zamanda sevgililere doğmaca şiir söyleme yeteneği kazandırır. Bu, yalnız Türk halk hikâyelerine özgü bir durumdur. Halk hikâyelerimizde kahramanlar çeşitli şekillerde âşık olduktan sonra söze başlarlar. Yaralı Mahmut Hikâyesi'nin İğdir varyantında Mahmut, âşık olmadan önce şiir söylemeye başlar. Çamçırak taşlarını almak için ülkesinden ayrılırken, annesiyle karşılıklı şiir söylerler ve annesine şiirle veda eder. Bu motif "âşık olma" motif zincirinin bir halkasını oluşturur. Sevgililer karşılaştıkları zaman, duygularını dizelerle anlatırlar. Sevginin bu şekilde şiirle belirtilmesi motifi, Index'te T. 102 numarada gösterilmiştir. Türkü söyleme ve karşılıklı deyişme motifi Dede Korkut'tan itibaren hemen hemen bütün halk hikâyelerimizde mevcuttur. Bamsi Beyrek nişanlısı Banu Çiçek'le deyişir. (Gökyay, 1973) Asuman ile Zeycan, (Spies, 1923) Elif ile Mahmut, (Fischdick, 1958) Şah İsmail (Fischer, 1929), Kerem ile Aslı (Elçin, 1949), Tahir ile Zühre (Türkmen, 1974), Emrah ile Selvihan (Bali, 1973) hikâyelerinde bu motifin en güzel örneklerine rastlanır. Halk hikâyelerimizdeki bu şiir söyleme motifi, Orta Asya Kazak Kırgız hikâye ve efsanelerinde de vardır. Radloff'un tespit ettiği Kırgız halk edebiyatı metinleri arasında bu tür manzum deyişmelere rastlanır (Spies, 1941).

Halk hikâyelerinde sevgililerin kavuşmasını engelleyen tiplerin başında cadı ve sihirbaz gelir. Yaralı Mahmut Hikâyesi'nde Gence padişahı bir cadı buldurarak, ondan Mahbub'u geri getirmesini ister. Cadı "küp"üne binerek İstanbul'a iner. Küpe binerek inen cadı motifi, İndeks'te G. 244. 4 numarada kayıtlıdır.

Kahramanın sevgilisinin başkasıyla evlendirilmek istenmesi, halk hikâyelerimizde çok sık görülen bir motiftir. Mahbub, cadı vasıtasıyla babasının yanına getirilince Kandehar'da Kara Vezir'le evlendirmek isterler. AMSSH'de Taya Nene'nin falda gördükleri aynen çıkmaktadır. Nene, falda iki talibin olduğunu görür. Kısa bir zaman sonra Togan şahı, Şahnizer Sultan'ı oğluna ister.

Halk hikâyelerinde, kahramanlara yardım eden iyiliksever kişiler vardır. Yaralı Mahmut Hikâyesi'nde Karaman dağında Mahmut'u yaralı hâlde bulan ve tedavi ettiren Bezirgânbaşı ve onun kızı Gülşen yardımseverdir. Mahbub'un başcariyesi olan Gülşen, sevgililerin kavuşmasında büyük rol oynar. Çoban Mirzehan Hikâyesi'nde tesadüfen karşılaştığı çoban arkadaşı, kervanı söyleyerek Seyithan'ın bulunmasına yardımcı olur. Çoban Mirzehan ve Nazlı kendi aralarında anlaşarak Mirzehan'ın oğlunu arayıp bulmasına karar verdiklerinde Mirzehan komşularından Senem Nene isminde yaşlı bir kadına Nazlı'nın yanında kalması için rica eder ve Senem Nene, Nazlı'nın yanında kalır. YASSH'de Gülenaz Cariye Selvinaz Sultan'ın derdini anlamaya çalışır.

Mahmut sevgilisi ile Kandehar'dan dönerken yolda kırk harami ile karşılaşır ve onları yener. ÇMH'de haramiler, Seyithan'ı kandırmak için yanında kaçırdıkları ve deveye bindirdikleri çocukları oyun oynayan çocuklar olarak gösterir. AMSSH'de Mustafa, kervanla beraber çok zor bir geçitten geçerken haramilere esir düştüğünde sazı ile onları dize getirir. Harami motifi, Indeks'te P. 475 numara ile gösterilmiştir.

Hikâyenin sonucunu teşkil eden "düğün-sonuç" epizotuna bağlı iki motif vardır. Birincisi "evliliğe hazırlık", ikincisi "düğün" motiftir. Indeks'te T. 367 numarada verilmiş olan "evliliğe hazırlık", kahramanların düğününü hazırlayıcı niteliktedir. Kırk gün kırk gece düğün motifi, Indeks'te Z. 71, 12 numarada gösterilmiştir. İstanbul padişahı, kırk gün kırk gece düğün şenlik yaptırarak Mahmut ile Mahbub'u evlendirir. Düğün motifi, Indeks'te T. 136,3 numarada gösterilmiştir. Bu motif, "mutlu son" 'la biten tüm hikâyelerde mevcut ortak bir motiftir.

Yaralı Mahmut Hikâyesi'nde ve AMSSH'de kırk gün kırk gece düğün yapılır. ÇMH'de damat Seyithan ile gelin Gülüzar'ın düğünleri yapılır ve muratlarına ererler. YASSH'de Abdullah ile Selvinaz Sultan'ın düğün merasimi vardır.

Sonuç

ÇMH, AMSSH, YASSH ve YMH'yi epizot ve motif olarak incelediğimiz bu çalışmada, evlilik, âşık olma, rüya ve rüyada aşk, bade, yaşlı kadın ve adam, dua, şiirle anlatım, baba, ana, oğul, hapsetme, gurbete gitme, ad verme, hızır (pir), Hak âşığı, kılık değiştirme ve muamma motiflerine rastlamaktayız. Karşılaştırmaya çalıştığımız motiflerin birçoğunun, masal, efsane, destan ve hikâyelerde aynen ya da çok küçük farklılıklarla tekrar edildiği görülür.

Kaynakça

- Arda, S. Z C. (1970). Edebiyatta Motif Araştırmaları. *Hareket Mecmuası*, Temmuz, 55:20.
- Aslan, E. (2001). Halk Hikâyelerinde İmtihan Motifi Kompleksi, *Milli Folklor*, 7 (51), 5-15.
- Aslan, E. (2003). *Halk Bilimi Araştırmaları I*, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Aslan, E. (2004) *Türk Halk Hikayeciliğinde kullanılan kalıp Söz grupları ve manzum tasvirler* Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Milli eğitim Dergisi 164;311-326
- Aslan, E. (2008). Türk Halk Edebiyatı, *Maya Akademi Yayınları Ankara*.
- Aslan, E. (1990). *Halk hikâyelerini inceleme yöntemleri : Yaralı Mahmut hikâyesi üzerinde bir inceleme*. Diyarbakır
- Bali, M. (1973). Erciyesli Emrah ile Selvihan Hikâyesi. Varyantların tespiti ve halk hikayeciliği bakımından önemi. Ankara.
- Elçin, Ş. (1949). Kerem ile Aslı hikayesi, Milli Eğitim bas. Ankara.
- Fischdick, E. (1958). *Das Turkische Volksbuch "Elif und Mahmut"*. Ein Beitrag Zur Vergleichenden Marchenkunde, Walldorf- Hessen.
- Fischer, H. August, (1929). Schah Ismail Und Gülüzar, Ein turkischer Volksroman, (Türk Bibl. Bd. XXVI, hrsg.) Leipzig.
- Gökşen, C. (2012). *Sana mı Kalmış Âşık Günay Yıldız Hayatı-Sanatı-Şiirleri- Atışmaları*, Ankara: Akademisyen.
- Gökyay, O Şaik. (1973). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul.
- Spies, O. (1923). *Esman and Zeydehan*, Antropos, C 18-20, ss 804-818, Wien.
- Spies, O. (1941). *Türkische Volksbücher*, Leipzig, 1929. (Türk Halk kitapları, çeviren Behçet Gönül Necatigil) İstanbul.
- Terence Patrick Murphy. 2015. *From Veselovskian Motif to Proppian Function : The Fairytale and Plot Structure*. Palgrave Macmillan UK, p 29-33. DOI 10.1057/9781137547088 4.
- Thompson S. (1955). *Motif Index of Folk Literature*, 6 cilt, Bloomington-Indiana.
- Tomachevsky, B. (1965). *Thematique*, Fransızcaya tercüme edip yayınlayan T. Todorov, Theorie de la Literature. Seuil, ss. 268-269.
- Türkmen, F. (1974). *Tahir ile Zühre hikayesi üzerinde mukayeseli bir araştırma* Ankara.

Yağmur, S.K. (2016). *Aşık Günay Yıldız'ın Hikayelerinin Epizot ve Motiflerinin İncelenmesi*. (Basılmamış Doktora Tezi) Ahi Evran Üniversitesi. Kırşehir.
